

vakcentrales en centrales van ondernemers te hebben gesproken; dat Stikker zich in zijn eigen bedrijf aan de regeringsverklaring zou conformeren; dat hij andere ondernemers zou aanraden, de Liese-*Ausweise*, als men ze ontving, voorlopig niet uit te reiken; en dat de grote zorgen die vooral Louwes zich maakte, in een apart telegram aan de regering zouden worden voorgelegd met verzoek haar afwijzend standpunt ten aanzien van het aanvragen van *Ausweise* in heroverweging te nemen.¹

In hoeverre werden nu *Ausweise* aangevraagd, d.w.z. vrijstellingslijsten ingediend?

Hirschfeld en Verwey (Sociale Zaken) wilden voor hun ambtenaren wel *Ausweise* aanvragen maar waren niet bereid op hun lijsten adressen te vermelden; Verwey's lijsten werden door de bezetter geaccepteerd, Hirschfeld weigerde zijn lijsten in te leveren toen hij niet de toezegging kreeg dat allen die zijns inziens voor een *Ausweis* in aanmerking kwamen, er inderdaad een zouden ontvangen. Wat de werkgevers betreft: slechts weinigen, schijnt het, dienden lijsten in – eind februari hadden uit heel Noord-Holland slechts 75 bedrijven met een totale personeelssterkte van achthonderd man voor in totaal driehonderd man vrijstelling aangevraagd via de Amsterdamse Kamer van Koophandel; de corresponderen-

¹ Dit telegram d.d. zaterdag 6 januari (de tekst was dus al vóór de besprekingen van zondag gereed) was in uitermate alarmerende bewoordingen gesteld (tekst in Vollgraff: 'Overzicht telegrammen', p. 76-77). 'Bij volledige weigering om *Ausweise* te verwerven ..., zal', zo stond er o.m. in, 'algehele chaos binnenkort intreden ... Velen zullen de hongerdood sterven. De brandstoffen voor Centrale Keukens, voedselbereiding, gemalen en drinkwater zullen vastlopen met alle gevolgen van dien ... Het economisch leven zal overal stagneren ... Leiders voedselvoorziening vragen daarom [een] aan hen gerichte verklaring dat regering chaos en hongerdood als onafwendbare gevolgen van principebesluit aanvaardt en onverkort handhaaft, of leiders vrijheid en verantwoordelijkheid geeft om te handelen met beleid en list.'

Kolonel Koot kreeg deze tekst op zondag 7 januari mee maar hij is door de in de zomer van '44 aan de OD toegevoegde geheime agent mr. F. Th. Dijkmeester pas tien dagen later verzonden. De regering heeft geantwoord op de 30ste (tekst: a.v., p. 77); zij wenste dat het 'beginsel gehandhaafd' werd maar voegde toe: '(het) behoeft ... geen betoog dat indien werkgevers wegen of middelen kennen die langs andere weg tot zelfde resultaat leiden, namelijk niet wegvoeren en niet voor Duitsers gaan werken, regering daarmee instemt.'

Dat maakte de zaak er niet duidelijker op! In bezet gebied constateerde Dijkmeester dat, toen hij dat antwoord ontving, de Liese-*Aktion* goeddeels was verlopen en dat de tegenstellingen tussen de illegaliteit en diegenen die wél *Ausweise* hadden willen aanvragen, belangrijk waren verzacht, 'acht het daarom voorshands niet nodig', seinde hij op 10 maart naar Londen, (tekst: a.v., p. 78) 'betreffenden van uw antwoord in kennis te stellen.'